

Procedural Multicultural Democracy

*Een verbinding tussen de multiculturele
samenleving en democratische theorie*

Tim Kuijsten

Procedural Multicultural Democracy

Een verbinding tussen de multiculturele samenleving en democratische theorie

Tim Kuijsten

Inleiding

De democratie is binnen westers begrip van oudsher in verband gebracht met de natiestaat (van den Berghe, 2002, p.436). Reeds sinds de Franse revolutie hebben westerse staten getracht de natie geheel overeen te laten komen met de territoriale bevolking die de staat bewoonde. Door aan te sturen op de harmonisering en centralisering van taal, cultuur en onderwijs werden regionale verschillen bestreden en werd zo gepoogd een volk te smeden dat trouw bleef aan- en zich verbonden voelde door de staat. Traditioneel werd de natiestaat gezien als de bakermat voor de democratie, door de gedeelde identiteit en loyaliteit die burgers koesterden en die hen verbond als natie en als politieke gemeenschap (Stepan, Linz & Yadav, 2010, p. 51). Sinds de tweede helft van de vorige eeuw hebben de bevolkingen van vele democratieën echter aan culturele homogeniteit ingeboet. Via verschillende migratiegolven hebben grote groepen migranten het land van geboorte verlaten en zich gevestigd in een nieuwe staat (van den Berghe, 2002, p.434). Vele westerse democratieën bergen daarom niet langer één natie en één cultuur in zich, maar bestaan uit een zeer divers samengestelde bevolking, waarin allerlei culturen naast elkaar en door elkaar heen leven. Deze ‘multiculturele samenleving’ is onderwerp geworden van een uitgebreid en veelomvattend academisch debat: sommigen zien in de multiculturele samenleving de mogelijkheid tot een betere maatschappij waarin minderheden een sterkere positie kunnen innemen, anderen zien in het gefragmenteerde culturele landschap juist een bedreiging voor de staat en de democratie (Delanty, 1999, p. 634). Uit deze verschillende theoretische benaderingen van de multiculturele samenleving volgden ook verschillende institutionele benaderingen vanuit staten (Smootha, 2002). Daar waar de ene staat de culturele diversiteit binnen haar grenzen omarmt en viert, wordt die diversiteit door de andere staat bestreden. In beide gevallen probeert de staat haar eigen zekerheid en stabiliteit te bekrachtigen, en haar democratie te beschermen tegenover de gevaren die van binnenuit kunnen ontstaan. In dit essay analyseer ik aan de hand van verscheidene democratiemodellen de potentiële problemen die een multiculturele democratie bedreigen en construeer ik een aangepast model dat voor enkele van deze problemen een oplossing probeert te bieden.

Democratiemodellen

In de westerse politieke theorie heeft de natiestaat altijd centraal gestaan als het model voor een stabiele democratische orde (Smooha, 2002, p. 423). Door de verhuizing, opsplitsing en vermenging van naties dwars door staatsgrenzen heen, is die directe verbinding tussen natie en staat minder natuurlijk geworden. Als reactie op de ontstane culturele diversiteit hebben staten hun institutionele inrichting aangepast om ofwel de culturele diversiteit een plaats te geven binnen de eigen democratie, of om alle subculturen te assimileren en tot één natie te hersmeden. Een categorisering van verschillende type democratieën en hoe deze met de multiculturele samenleving omgaan zien we bij Sammy Smooha (2002). In elk model is de verhouding tussen de staat en collectieven anders georganiseerd, hetgeen eveneens invloed heeft op de verhouding tussen de staat en het individu.

- 1) *Individual liberal democracy*. In deze democratievorm wordt in het geheel geen acht geslagen op groepsidentiteit, maar wordt slechts het individu door de staat erkend. Er is geen sprake van een cultureel collectief of een gezamenlijk belang van een grotere groep. De staat wordt slechts gevormd door individuen die geheel op basis van eigen overwegingen en preferenties beslissingen maken. Dit type democratie gaat wel uit van een samenleving waarin burgers uit dezelfde etniciteit bestaan en dezelfde taal met elkaar delen. Een dergelijke vorm van democratie wordt bijvoorbeeld bepleit door denkers uit liberale stromingen, zoals Gert Jan Geling in een artikel uit 2015, waarin hij voor de ‘kosmopolitische samenleving’ pleit. In deze beoogde samenleving worden enkel vrije en autonome individuen erkend, die niet automatisch onderdeel uitmaken van een bepaalde cultuur, maar naar eigen voorkeur kunnen wisselen van sociale omgeving (Geling, 2015). Doordat de samenleving enkel uit een optelsom van individuen bestaat is er in dit type democratie geen sprake van multiculturalisme. Wel zijn de principes van gelijke individuele rechten en vrijheden van burgers noodzakelijk om ruimte te kunnen bieden aan alle individuele preferenties (Smooha, 2002, pp 423-424; 426).
- 2) *Republican liberal democracy*. Deze vorm van democratie kent wel betekenis toe aan een gemeenschap en cultuur, maar biedt slechts ruimte voor één variant. Uit dit principe komt de natiestaat voort. Dezelfde cultuur, taal en fundamentele normen en waarden kenmerken de republikeinse democratie, en beperken de uitkomsten van het democratisch proces tot dat wat binnen het cultureel kader valt. Hierin ligt ook het onderscheid met de individualistische democratie, waarin geen enkele cultuur het democratisch proces kleurt. Er bestaan gelijke rechten en vrijheden voor ieder individueel burger, maar er is geen ruimte voor groepserkenning of groepsrechten. Culturele diversiteit wordt bestreden of niet erkend, en onder andere de massamedia, de arbeidsmarkt en onderwijs worden ingezet om assimilatie tot één dominante cultuur te stimuleren (Smooha, 2002, p. 424; 426).

- 3) *Multicultural democracy*. Binnen dit type democratie wordt de diversiteit aan etniciteiten en culturen erkend, maar worden de onderlinge verschillen niet formeel vastgelegd. Anders dan in de republikeinse democratie hebben alle culturele groepen de ruimte om vanuit hun eigen waardenstelsel en gewoonten invloed uit te oefenen op de inrichting van de democratische staat. Doordat de uitkomst van het democratisch proces vanuit verschillende culturele groepen wordt beïnvloed, kan deze vormen aannemen die tegen de waarden van sommige van die culturele groepen indruisen. Men heeft de vrijheid om de eigen groepsidentiteit te behouden en het maatschappelijk leven ook naar die identiteit in te richten, maar iedereen valt onder hetzelfde staatsbestuur en dient zich te scharen naar dezelfde wet. De staat stuurt niet of nauwelijks aan op assimilatie, waardoor culturele groepen in theorie sterk gesegregeerd naast elkaar kunnen leven (Smooha, 2002, pp 425-426).
- 4) *Consociational democracy*. Ook in dit model leven meerdere culturele groepen naast elkaar en worden zij door de staat erkend, maar ditmaal op formele wijze en via vastgelegde afspraken over de machtsverhoudingen. Dit gaat gepaard met verreikende autonomie van elke culturele groep en het formeel documenteren van de groepsrechten die iedere culturele groep bezit binnen de staat. Deze groepsrechten zijn wel voor iedere groep gelijk. Daar waar de belangen samenkomen en het democratisch staatsbestuur het cultureel gezag overstijgt, wordt de macht gedeeld via power sharing en compromissen, en bezit elke groep veto-power om besluiten die drastisch tegen het eigen waardenstelsel indruisen te blokkeren. Dit systeem stelt groepen in staat om op geheel eigen culturele wijze voort te leven, zonder dat één dominante cultuur gaat overheersen. Theoretisch gevolg hiervan is wel dat er niet of nauwelijks assimilatie plaatsvindt, en dat er grote heterogeniteit kan ontstaan onder de bevolking (Smooha, 2002, p. 424; 426).
- 5) *Ethnic democracy*. Ook binnen dit model erkent de staat meerdere culturen en worden de onderlinge machtsverhoudingen en reikwijdte van zelfbestuur voor alle culturele groepen formeel vastgelegd, maar niet elke groep ontvangt gelijke rechten. De dominante cultuur beschikt over volledige democratische rechten, daar waar minderheidsgroepen in die rechten worden beperkt op basis van etniciteit. Het is minderheden toegestaan tot op zekere hoogte eigen instituties op te bouwen en volgens de eigen culturele traditie te leven, zolang deze niet botst met de waarden en doelen van de dominante cultuur. Minderheden leven dus wel bij de gratie van de etnische meerderheid. De democratische macht van etnische minderheidsgroepen is daarmee sterk beperkt: zij hoeven weinig van hun eigen cultuur in te leveren, zoals dat bijvoorbeeld in het republikeinse model het geval is, maar leveren anderzijds wel veel van hun politieke autonomie in. In hoeverre deze minderheidsgroepen assimileren hangt af van de vrijheden die minderheidsgroepen verkrijgen, en de mate waarin de waarden van de verschillende culturen met elkaar botsen. Hoe meer die onderlinge waarden met elkaar in

strijd zijn, hoe minder vrijheid de minderheidsgroep van de dominante groep zal ontvangen, en hoe meer dit de minderheidsgroep zal dwingen tot assimilatie (Smooha, 2002, pp 425-426).

Theoretische problemen

In elk van de modellen dreigen echter potentiële gevaren voor de stabiliteit van de staat, de bescherming van de democratische orde of de eenheid van de natie. De individuele liberale democratie is een geval apart. Het theoretisch dilemma heeft hier niet zozeer te maken met het multiculturele vraagstuk, maar met de praktische toepasbaarheid van het model. Volgens Smooha kan deze vorm van democratie nergens in de realiteit teruggevonden worden en is het in de kern reeds twijfelachtig, om niet te zeggen irreëel, dat een dergelijke democratie ooit tot stand kan komen (Smooha, 2002, p. 424). Geen enkel individu ontwikkelt immers een referentiekader, inclusief politieke standpunten, los van zijn sociale omgeving en de eigen cultuur waarin hij is opgegroeid (Hayward, 2011, p.474). Een dergelijke democratie is slechts te vinden in theoretische vorm.

Aan het andere uiteinde van het spectrum noemt Smooha wel degelijk voorbeelden van de etnische democratie. Er bestaat echter academisch debat rond de vraag of dit staatsmodel als democratisch gekwalificeerd mag worden (Smooha, 2009). De zeer ongelijke machtspositie van de dominante culturele groep ten opzichte van een of meerdere minderheidsgroepen zorgt voor een sterk beperkte democratievorm (Smooha, 2009, p. 56). Er bestaan geen gelijke rechten voor alle burgers en etniciteit heeft een grote invloed op de politieke mogelijkheden van ieder individu. Hoewel er democratische werking optreedt, is dit geenszins een volledige democratie, en volgens verschillende politicologische stromingen kan er dan überhaupt niet gesproken worden van een democratie (Smooha, 2009, p. 58). Israël wordt gezien als het voorbeeld van een etnische democratie, al wordt dit door sommigen weer in twijfel getrokken (Danel, 2009; Berent, 2010). Een joodse meerderheid aldaar, zowel etnisch als religieus gescheiden van de overige bevolkingsgroepen in Israël, verbindt de staat sterk aan de eigen cultuur en stuurt aan op cultuurbehoud. Israël heeft daarom in haar wet de joodse burgers grotere democratische mogelijkheden verschaft dan de Palestijnse minderheidsbevolking (Peled, 2008, p. 92). Die Palestijnse minderheidsbevolking had aanvankelijk verreikende democratische rechten, en bezat de mogelijkheid haar eigen instituties op te richten en zo in verregaande mate haar eigen cultuur te waarborgen. Een serie aan spanningen en conflicten heeft er echter voor gezorgd dat de Israëlische staat in toenemende mate heeft ingegrepen, de rechten van de Palestijnen flink heeft teruggeschroefd en het overgrote deel aan Palestijnse instituties onder Joodse controle heeft gesteld (Peled, 2008, pp 92-95). Inmiddels zijn de rechten voor Joden officieel gescheiden van de rechten van Palestijnen, en zet de Palestijnse minderheid haar politieke macht, maar ook illegale middelen in tegen de Joodse overheid en tegen de Joods-culturele inrichting van de staat (Peled, 2008, p. 97; Smooha, 2009, pp 58-60). De wrange constatering luidt dat de Israëlische etnische democratie bestaat uit een rebellerende

minderheid die gecontroleerd wordt door een onderdrukkende meerderheid; een zeer fragiele basis voor een vreedzame en duurzame multiculturele samenleving.

Binnen het systeem van consociational democracy zijn de verschillende etnische en culturele groepen volkomen gelijk voor de wet en weten zij de autonomie binnen eigen kring voor een aanzienlijk deel te behouden (Lijphart, 1969, p. 207). Hoewel een dergelijke inrichting van het politiek bestel ervoor zorgt dat zeer verschillende culturele groepen binnen dezelfde staat naast elkaar kunnen leven in relatieve stabiliteit op de korte termijn, is diezelfde stabiliteit op de lange termijn minder sterk verzekerd. In de eerste plaats werkt de onderhandelingscultuur die tussen de verschillende culturele groepen ontstaat een hiërarchische structuur in de hand. Het democratisch niveau wordt daarmee verlaagd, omdat elites het politieke roer stevig in handen nemen en door hun onderhandelingspositie een enorme invloed krijgen op de overige leden van de subcultuur (Lijphart, 1969, pp 211-216). Problematisch is vooral het feit dat de culturele groepen op geen enkele manier assimileren wanneer zij in gescheiden werelden leven en het homogeniteitsgehalte zo op geen enkele wijze toeneemt. Hierdoor zal het immer moeilijk blijven onderlinge spanningen tussen culturele groepen te verhelpen, en bovendien voorkomt dit dat burgers zich in grote mate toewijden aan het algemeen belang, in plaats van aan het deelbelang van de eigen culturele groep (Smooha, 2002, pp 424-425; Jagger, 1999, p. 314). Een voorbeeld van een consociational democracy is Libanon (Hudson, 1976). Deze staat was opgemaakt uit vele verschillende religieuze en etnische groepen. De belangrijkste scheidslijn werd gevormd door religie: grote aantallen islamitische en christelijke inwoners in het land zorgden met hun vele stromingen voor voortdurende tegenstellingen. De staat erkende formeel maar liefst zeventien culturele en religieuze groepen. Ondanks deze verscheidenheid blonk de Libanese staat uit in stabiliteit, welvaart en politieke vrijheid in vergelijking met andere landen in de Midden-Oosten regio. Culturele elites traden in structureel overleg met elkaar om de belangen van hun culturele achterban te behartigen, waardoor 'groepsrepresentatie' institutionaliseerde en een vast onderdeel werd van het politieke systeem (Hudson, 1976, pp 109-113). Oude en structurele conflicten tussen moslims en christenen werden via deze methode bedwongen, maar toch bleek het systeem uiteindelijk niet stabiel genoeg om een crisis te voorkomen. Ontwikkelingen in de buurlanden leidden tot groeiende spanning onder de bevolking, waardoor islamitische en christelijke groeperingen in gewelddadige confrontatie met elkaar geraakten. De consociational democracy van Libanon was stabiel zolang culturele groepen geheel sektarisch voort konden leven en de staat zich van internationale politiek afzijdig kon houden, maar implodeerde toen machten van buitenaf voor onrust zorgden (Hudson, 1976, pp 114-118).

De modellen van de Republican Liberal Democracy en Multicultural Democracy worden in de huidige tijd verreweg het meest toegepast door democratische staten (Smooha, 2002, 424-426). Er volgt nu een uitgebreidere beschouwing van deze democratiemodellen.

Republican Liberal Democracy

De republikeinse democratie rust op de fundamenten van de natiestaat en een aantal cruciale liberale principes. Deze liberale principes verschaffen alle individuele burgers enkele basisrechten, die aan hen de vrijheid en gelijkheid moeten verlenen om volwaardig onderdeel uit te maken van de politieke gemeenschap (van den Berghe, 2002, p.436). Hieronder vallen de ‘political rights’, die burgers toegang moeten verschaffen tot het democratisch proces. ‘Civil rights’ garanderen aan burgers een reeks vrijheden die onvervreemdbaar zijn en het individu moeten beschermen tegen staatsdominantie. Deze zijn individuele vrijheid, vrijheid van denken en meningsuiting, vrijheid van godsdienst en vrijheid van eigendom (Gülalp, 2013, pp 29-30). Door de tijd heen hebben socialistisch gekleurde idealen zich vermengd met deze liberale waarden, hetgeen ruimte creëerde voor een derde categorie aan rechten: de ‘social rights’. Hieruit vloeide de welvaartsstaat voort, die een stabiele welvaartsstandaard en sociale zorg verzekerde (Gülalp, 2013, pp 29-30). Deze rechten tezamen vormden de basis voor stabiele democratieën, maar konden enkel vorm krijgen door hechte politieke gemeenschappen waarbinnen deze rechten collectief werden gesteund en verdedigd. Om die gemeenschap te kweken stuurden staten aan op het formeren, stabiliseren en consolideren van de natiestaat (Smooha, 2018, p. 217). Die natiestaat zou voor iedere staatsinwoner een garantie van het staatsburgerschap inclusief bovengenoemde rechten betekenen, hetgeen de steun voor de republikeinse democratie vanuit zichzelf moest versterken (Gülalp, 2013, pp 30-31). De opkomst van de nationalistische ideologie leidde ertoe dat natiestaten zich tot rotsvaste entiteiten ontwikkelden, met sterk afgebakende grenzen, eigen talen en culturen en homogene gemeenschappen die sterk verbonden waren met de territoriale staat (Warf, 2012, pp 272-276).

Culturele vermenging of fragmentatie van de natiestaat vormt volgens menig republikeins theoreticus een probleem. Niet alleen valt daarmee de sterke nationale homogeniteit weg, maar ook doet dit de steun voor de eens zo breed gedragen liberale principes wankelen (Gülalp, 2013, pp 32-35). De culturele diversiteit kan leiden tot disputen over de meest fundamentele en cruciale principes van de liberale democratie, en kan bovendien het algemeen belang van de republiek schaden ten faveure van culturele deelbelangen (Smooha, 2002, p. 424). Volgens de klassieke liberale theorie dient de staat blind te zijn voor de diversiteit onder haar bevolking en geen van de culturen die zij herbergt openlijk te steunen, te bevoordelen of een speciale status toe te kennen. Sceptici plaatsen echter vraagtekens bij de veronderstelde neutraliteit van de republikeinse staat en beargumenteren dat een cultuurloze staat niet bestaat, en het onmogelijk is voor de staat om geheel neutraal tegenover verschillende culturen op te treden. Iedere staat ontwikkelt haar eigen cultuur door procedures, instituties en tradities (Bloemdaal, Korteweg & Yurdakul, 2008, p. 160). Om de stabiliteit van de staat te behouden en de liberale democratie als systeem te beschermen, is de gangbare republikeinse oplossing voor culturele diversiteit die van assimilatie. Wanneer nieuwe groepen immigranten binnenkomen vanuit andere staten en deel willen worden van de republiek, dient de staat hen om te vormen tot nationale burgers

die de nationale (liberale) waarden onderschrijven en zich aanpassen aan de nationale cultuur. Voor dat doel worden voornamelijk het onderwijs, de arbeidsmarkt en de massamedia ingezet (Smooha, 2002, p. 424).

Aan de strategie van gedwongen assimilatie kleven echter wel substantiële nadelen. Wanneer men assimilatie als uitgangspunt neemt gaat men uit van een ongelijke positie tussen individuen die onderdeel zijn van de dominante cultuur en individuen die tot een minderheid behoren; de minderheid dient zich in alle opzichten aan te passen aan de normen en waarden van de dominante cultuur om volwaardig onderdeel uit te maken van de natiestaat (Bloemraad, Korteweg & Yurdakul, 2008, pp 162-164). Tot op zekere hoogte is assimilatie voor een gemigreerd individu altijd een vereiste om te kunnen functioneren in de maatschappij en een bestaan op te kunnen bouwen, maar het strikte onderscheid tussen de gevestigde cultuur van de natiestaat en de te assimileren minderheden werkt discriminerende processen in de hand. Minderheden dienen een groot deel van de eigen identiteit op te geven en lopen het risico tijdens het assimilatieproces in een achtergestelde positie te geraken (Jupp, 2007, p. 20). Uitheemse culturen worden dikwijls als minderwaardig gekwalificeerd en de geïmmigreerde burgers voelen zich zelden geaccepteerd door de maatschappij. (Patrick, 2002, p.36). Het is deze scheve verhouding die hun loyaliteit aan de natiestaat schade toebrengt. Zo blijkt uit cijfers dat discriminatie een bepalende factor is in de segregatie van immigranten (Dill & Jirjahn, 2014). Een gebrek aan erkenning binnen de maatschappij leidt ertoe dat immigranten zich niet aan die maatschappij binden, en hun eigen, afgescheiden bestaan opbouwen.

Belangrijker nog is dat het model grote moeite heeft om met culturele diversiteit om te gaan wanneer de migratiestromen reeds tot aanzienlijk grote migrantengroepen hebben geleid (van den Berghe, 2002, pp 433-435). Wanneer culturele minderheden inmiddels dusdanig in omvang zijn gegroeid dat zij niet langer op eenvoudige wijze door de dominante cultuur te controleren zijn, is segregatie en het formeren van een subcultuur een aantrekkelijk alternatief ten opzichte van assimilatie. Bovendien raakt de situatie verder gecompliceerd wanneer meerdere generaties aan migranten zich in de democratie gevestigd hebben. De jongere generaties zijn dan immers op het grondgebied van de republikeinse democratie geboren uit ouders die een plek binnen de staat verworven hebben. Zij zijn daarmee niet langer immigrant, maar reguliere staatsburgers, en hebben daarmee niet alleen een volledig gelijkwaardige positie ten opzichte van burgers uit de dominante cultuur, maar bezitten daarmee ook de mogelijkheid hun eigen culturele waarden binnen de republiek te verdedigen. De coöperatie tot assimilatie zal daarmee stoef verlopen, omdat het democratische mechanisme gebruikt wordt door diverse culturele groepen om de eigen cultuur te verdedigen (Marable, 1993).

Staten die minderheden willen dwingen tot assimilatie kunnen twee wegen bewandelen: assimilatie afdwingen binnen democratische kaders of via een methode die democratische rechten tijdelijk opschort voor de minderheden in kwestie. Zeer moeilijk te bestrijden problemen zullen zich dan echter

voordoelen. In het geval van democratische assimilatie kunnen weliswaar incentives geleverd worden voor minderheden om tot assimilatie over te gaan (onderwijs, arbeidsmarkt, media), maar blijft immer de coöperatie van deze minderheden benodigd (Smootha, 2018, pp 222-225). Wanneer de waarden van een liberaal systeem echter in regelrechte tegenspraak zijn met de meest cruciale waarden die door een allochtone groep in ere gehouden worden, zal die vrijwillige assimilatie zeer stroef opgang komen, of zelfs helemaal geen navolging vinden (Smootha, 2018, pp 218-219). Een voorbeeld: volgens de westerse liberale ideologie vielen de Deense spotprenten van de profeet Mohammed uit 2005 onder het principe van vrijheid van meningsuiting. Islamitische minderheden protesteerden echter fel tegen de publicaties van deze cartoons, die zij bestempelden als godslastering, en eisten een verbod en straf voor de cartoonist (Levey & Modood, 2009). Een dergelijk verschil in opvatting valt niet eenvoudig te verhelpen en zal structureel de kop op steken wanneer deze fundamenteel verschillende waarden botsen (Smootha, 2018, pp 218-219). Vrijwillige assimilatie via de democratische route geeft daarmee net zoveel aanleiding tot wrijving, spanning en conflict als tot toenadering en verbinding. Dit kan zelfs een averechts effect opleveren: de geïmmigreerde groep burgers keert zich naar binnen, concentreert zich enkel nog op de eigen waarden en normen en segregereert volledig (Smootha, 2018, pp 218-219). Navolgende generaties sluiten zich aan bij het cultureel gedachtegoed van hun ouders, en houden daarmee de ideologische frictie in stand (Marable, 1993). Op die manier groeit het onderscheid in culturele opvattingen van binnenuit en wordt het proces van assimilatie nagenoeg onmogelijk.

Binnen de radicalere assimilatiemethode worden door de 'political rights' van minderheden die afwijkende culturele waarden aanhangen tijdelijk opgeschort, totdat een voldoende niveau van assimilatie bereikt is. Zo kunnen culturele elementen die in strijd zijn met de liberale principes van de democratische natiestaat geen verdediging vinden binnen de politieke arena en het electoraal systeem. Een dergelijke methode schuurt echter sterk aan tegen het model van 'ethnic democracy', en stapt af van het mechanisme van zuivere democratie met volledig gelijke rechten voor alle burgers. Dit vormt een groot multicultureel dilemma voor het republikeinse democratiemodel: ofwel moet men de natie opgeven om de democratie te waarborgen, ofwel moet men de democratie beperken om de natie intact te kunnen houden.

Multicultural democracy

De multiculturele democratie is een veelzijdig begrip dat inmiddels verschillende interpretaties kent. Voor sommigen beperkt het begrip zich tot de feitelijke beschrijving van een staat waarin zich meerdere culturen bevinden, voor anderen is de staatsvorm een doel op zich geworden. Voor die laatste groep is de multiculturele democratie de ultieme staatsvorm waarin de mens tot bloei kan komen: een vrije samenleving, waarin mensen van zeer diverse afkomst juist door hun verschillen de maatschappij kunnen verrijken vanuit zeer diverse invalshoeken (Marri, 2003, pp 267-271). Volgens

Anand Marri treedt die verrijking op via meerdere factoren. In de eerste plaats zou diversiteit de vrijheid beter waarborgen, doordat het de tirannie van de meerderheid voorkomt, aangezien die meerderheid is opgedeeld in tal van minderheden. In de tweede plaats helpt diversiteit een status quo tegen te gaan die sommige bevolkingsgroepen bevoordeeld en andere juist achterstelt. Doordat de maatschappij gekneed wordt door invloeden vanuit vele culturen zou sociale onrechtvaardigheid beter bekritiseerd kunnen worden dan in een uniculturele staat, waarin bepaald onrecht structureel over het hoofd gezien zou worden (Marri, 2003, pp 270-271). Marri presenteert een rooskleurige voorstelling van een multiculturele democratie, maar gaat voorbij aan de moeilijkheden die diversiteit met zich mee kan brengen voor een samenleving. Multiculturalisme kan immers eveneens tot spanning, onbegrip en conflict leiden (van den Berghe, 2002, pp 438-440).

De academische aandacht voor de multiculturele samenstellingen van bevolkingen in democratische staten is de laatste decennia flink toegenomen (Smooha, 2002, p. 427). Daarbij is de multiculturele democratie in vele verschillende jaszjes gestoken. Smooha definieert de multiculturele democratie als een staatsvorm waarin alle culturele groepen de vrijheid hebben om op eigen wijze invulling te geven aan het maatschappelijk en politiek leven, maar geen formele groepsrechten ontvangen (Smooha, 2002, pp 425-426). Een liberaal gekleurde variant op dit model beperkt die culturele vrijheid tot de privésfeer (Jaggar, 1999, p. 310). Binnen dit type multiculturele democratie wordt een strikte scheiding gemaakt tussen de culturele identiteit van een persoon binnen het privédomein, en de maatschappelijke identiteit van een persoon in de publieke ruimte (Jaggar, 1999, pp 310-312). Achter de voordeur mag de burger het leven dus geheel naar eigen keuze invullen, en wanneer de bevolking uit diverse culturen is samengesteld volgt daaruit automatisch een breed scala aan culturele uitingen. Wanneer het echter staatszaken aangaat wordt een kunstmatige vorm van uniformiteit voorgesteld, waarbij alle burgers fundamentele liberale principes onderschrijven en vanuit een dergelijk kader al hun politieke handelen laten voortvloeien. In essentie wordt eenieder dus verondersteld politiek liberaal te zijn, maar mag men er als hobby een eigen cultuur op nahouden (Jaggar, 1999, p. 310). Er bestaan meerdere problemen bij deze voorstelling van een multiculturele democratie, maar de twee belangrijkste zijn de onderschatting van het belang van culturele identiteit en een misplaatste positionering van liberale principes als neutrale basiswaarden. Het is bijna naïef te denken dat culturele vorming eenvoudig te scheiden is van politiek denken en men ziet hierbij over het hoofd dat cultuur sterk doorwerkt in het maatschappelijk handelen van mensen; cultuur valt daarmee onmogelijk te beperken tot het privédomein. Bovendien zijn verschillende culturele stromingen en de daaraan verbonden culturele waarden niet te verbinden met bepaalde liberale principes, waarmee een burger die met beide systemen rekening moet houden met zichzelf in tegenspraak geraakt (Jaggar, 1999, pp 310-312).

Een andere variant van de multiculturele democratie is meer gerelateerd aan het model van 'consociational democracy'. In deze vorm maakt elke culturele groep gebruik van het democratisch

mechanisme, maar wordt door de staat geen culturele homogeniteit afgedwongen. De verschillende culturele groepen organiseren zich afzonderlijk van elkaar en sturen vertegenwoordigers naar de politieke arena om daar de belangen van de achterban te behartigen (Jaggar, 1999, pp 312-314). Culturele minderheden maken zo gebruik van het democratische proces om een sterke institutionele positie in te nemen ten opzichte van de dominante cultuur waarmee zij politiek concurreren. Daar waar in een consociational democracy speciale instituties en interculturele regelingen ertoe moeten leiden dat de staat stabiel blijft functioneren terwijl alle subculturen afzonderlijk van elkaar blijven bestaan, is het multiculturele model er juist op gericht minderheden sterkere posities te verschaffen om de gehele maatschappij met de eigen culturele waarden en belangen te beïnvloeden. De democratie wordt zo een politieke arena waarin alle culturen met elkaar de strijd aan gaan. Doordat politieke vertegenwoordigers de verdediging van de specifieke belangen van de eigen achterban als primaire taak beschouwen, zal dit vooral leiden tot een botsing van culturele groepen op politiek niveau (Marable, 1993, pp 118-119; 122-127). Wanneer de belangen van verschillende culturele groepen tegen elkaar ingaan, kan dit leiden tot grote instabiliteit binnen een staat (van den Berghe, 2002, pp 438-440). Structurele botsingen tussen de dominante cultuur en minderheden kunnen een uitvergroting van de tegenstellingen en een tegenreactie van de dominante stroming opleveren. In meerdere westerse democratieën valt deze trend reeds te constateren. In een poging om de status quo te behouden verzetten nationalistische bewegingen zich tegen de multiculturele samenleving en tegen de minderheden die aan invloed proberen te winnen. De dominante cultuur zal bij gebrek aan affiniteit met minderheidsgroepen het cultureel verzet immers niet interpreteren als een democratisch recht, maar beschouwen als culturele diefstal en ontrouw aan de staat (Delanty, 1996, pp 3-5). Hieruit volgt dat de legitimiteit van het burgerschap van minderheden in twijfel getrokken wordt en dat culturele minderheden niet erkend worden als onderdelen van de samenleving (Delanty, 1996, pp 2-3). Naast een botsing tussen de dominante cultuur en minderheidsgroepen, kan het systeem van de 'multiculturele arena' eveneens leiden tot botsingen van minderheden onderling. Het belang van de ene minderheid vormt immers niet automatisch het belang van de andere minderheid en zij kunnen sterk in culturele waarden verschillen; het gevaar dreigt dan dat culturele groepen de democratie met name zullen hanteren om elkaar te bestrijden (Marable, 1993, pp 122-127). Een dergelijk ongestuurd systeem loopt een groot risico te verworden tot een instabiele mix van tegengestelde belangen, grote fragmentatie en segregatie, felle concurrentie en geringe onderlinge affiniteit.

Dan is er nog de vraag of een multiculturele democratie haar interne diversiteit moet gedogen of moet vieren. Wanneer een staat voor de strategie van gedogen kiest, staat zij alle subculturen binnen haar grenzen toe zich te manifesteren, maar verschaft zij hen geen enkele staatssteun, erkent zij geen formele instituties en kent zij geen speciale groepsrechten toe aan culturele minderheden. Wanneer een staat haar diversiteit viert steunt zij culturele instituties en kent zij speciale groepsrechten toe (van den Berghe, 2002, 440-442). Beide methodes kennen potentiële nadelen. In geval van gedogen wordt

weliswaar geen enkele culturele minderheid bevoorreed, maar zullen al deze minderheden geen volledige vrijheid en erkenning ervaren en bestaat er het gevaar dat zij zich zullen verzetten tegen de 'neutrale staat'. Indien de staat haar diversiteit viert, loopt zij tegelijkertijd het risico dat de staat met een overvloed aan culturele gebruiken, groepsrechten en collectieve uitzonderingen te maken krijgt wanneer deze subculturen enkel in het belang van de eigen groep handelen. Niet alleen kan dit het staatsapparaat overbelasten en de stabiliteit van de staat ontwrichten, maar ook kan dit onderlinge spanningen tussen culturele minderheden opwekken en mogelijk tot een hevige concurrentiestrijd om minderheidsrechten leiden (van den Berghe, 2002, pp 438-440). In beide gevallen dreigt de culturele diversiteit het welvaren van de democratische staat te bemoeilijken.

Een terugkomend probleem binnen de verschillende versies van de multiculturele democratie is het gebrek aan consensus over de fundamentele waarden waar men op voortbouwt. Het is eigen aan een democratie dat er onder de bevolking verschillende meningen leven ten aanzien van grote politieke vraagstukken, maar wanneer over de basis van de staat geen overeenstemming bereikt kan worden, kan die staat zelf in gevaar komen. De democratie is immers gebaat bij een consensus omtrent de fundamentele waarden van de staat en de volledige loyaliteit aan de democratie als systeem, om stabiel te blijven. Juist in een multiculturele samenleving bestaat er over die basiswaarden geen consensus. Binnen andere staatsmodellen kan dit probleem makkelijker onder controle gebracht worden, bijvoorbeeld in de oude keizerrijken en de koloniale monarchieën, omdat de volledige politieke macht daar bij de staatsautoriteiten lag (van den Berghe, 2002, p. 442). Een sterke staatsmacht kon daar op basis van volledige autonomie de vele bevolkingsgroepen onder controle houden. In een democratie komt de hoogste autoriteit echter het volk zelf toe, en is dat volk in staat zich tegen haar eigen democratische orde te keren, of die sterk in te perken. Een multiculturele democratie waarin geen overeenstemming bestaat over de meest fundamentele waarden is dus zeer ontvankelijk voor instabiliteit (van den Berghe, 2002, pp 440-444).

Procedural multicultural democracy

De hierboven beschreven democratiemodellen passen elk op een andere wijze maatregelen toe om de democratie vorm te geven in een multiculturele context. Hoewel elk van deze modellen sterktepunten heeft, brengt iedere institutionele aanpassing nieuwe problemen met zich mee. In dit essay tracht ik een zesde modelvorm te construeren, dat een verder antwoord moet bieden op de problemen rond culturele diversiteit en democratische stabiliteit: *Procedural Multicultural Democracy*. Doel van dit model is een balans te creëren tussen de culturele diversiteit onder de bevolking, de bescherming van democratische principes en de stabiliteit van de staat. Bij de eerder besproken modellen bleef het verschil aan culturele opvattingen een intrinsiek probleem of kon de democratie niet voldoende gewaarborgd worden, waardoor de stabiliteit van het systeem en daarmee de staat op losse schroeven

kwam te staan. Een mengvorm van deze modellen kan echter een meer neutrale en inclusieve basis bieden voor een multiculturele democratie. Op het continuüm van Smooha zou dit model tussen de Republican Democracy en Multicultural Democracy in geplaatst moeten worden.

In de Republican Democracy wordt een gebrek aan homogeniteit onder de bevolking bestreden door assimilatiebeleid, waar in een Multicultural Democracy discriminatie en dominantie van een bepaalde culturele groep bestreden worden door vrije ruimte te bieden aan verschillende culturele minderheden (Smooha, 2002, pp 424-426). Het eerste model kan tot frictie leiden omdat de dominante groep minderheden bestrijdt en tot aanpassing dwingt, het tweede model kan tot frictie leiden omdat er een tekort aan binding en affiniteit bestaat binnen de gemeenschap, en alle subculturen de democratie primair gebruiken om de eigen deelbelangen te behartigen en die van anderen te bestrijden. Een vraag die opkomt bij de analyse van deze modellen, is in welke mate cultuur zich laat bestrijden of aanpassen. Cultuur is onderdeel van de persoonlijke identiteit van een individu, en valt daarmee heel stroef en ten dele misschien wel niet uit te filteren uit iemands referentiekader. Het is verbonden aan de 'roots' van het denken en handelen van mensen. Dat mensen verschillende waarden onderschrijven en fundamenteel van mening kunnen verschillen is inherent aan de mensheid, zeker zolang die in verschillende culturen is opgedeeld (Donders, 2002, p. 347). In een cultureel diverse politieke gemeenschap is de grote verscheidenheid aan ethische opvattingen dan ook een gegeven. De moeilijkheid hierbij is dat de staat geen principiële waarden kan waarborgen zonder van haar culturele neutraliteit af te stappen (Jaggar, 2010, p. 310). Wanneer de democratie dus gelijke vrijheid en politieke rechten wil verschaffen dient zij zich in beginsel van elk waardeoordeel afzijdig te houden. Het is echter onmogelijk voor eender welk collectief om een stabiele gemeenschap te vormen zonder fundamentele waarden om op te bouwen. Een politieke gemeenschap is daarmee in beginsel niet neutraal (Jaggar, 2010, p. 310; Marri, 2003, p. 267). De diversiteit aan opvattingen heeft echter een nieuwe dimensie bereikt in de multiculturele samenleving, waarin zelfs over de meest primaire principes verschillende opvattingen bestaan. Hoewel de staat de vrijheid van alle culturele eenheden niet kan beschermen zonder van haar neutraliteit af te stappen, kan zij wel zoeken naar een minimale 'common ground' tussen alle culturele groepen, om deze bevolkingsgroepen toch op basis van overeenstemming te verbinden. Wanneer de staat op deze gezamenlijke basis voortborduurde, kan zij al haar burgers en culturele collectieven maximale vrijheid bieden, terwijl zij toch onder de staat verbonden blijven. Het is daarom cruciaal voor een multiculturele democratie om die minimale 'common ground' te creëren vanuit een zo neutraal mogelijke beginpositie.

Die neutrale positie bestaat niet wanneer het neerkomt op de ethische inrichting van de staat, maar wel wanneer men zich beperkt tot een theorie die de waarborging van de democratische staat zelf op het oog heeft. Cruciaal voor het behoud van de staat en het behoud van de democratie is namelijk het vermogen van iedere burger om invloed uit te oefenen op het politieke proces. De 'political rights' van de liberale democratie blijven in die zin fundamenteel in een multiculturele gemeenschap, omdat zij

gelijke mogelijkheden bieden aan alle culturele groepen die zich onderdeel weten van de staat. De verdediging van deze politieke rechten functioneert als een neutrale argumentatiebasis wanneer men het behoud van de democratische staat bepleit. Het is voor een culturele groep immers enkel mogelijk om de eigen waarden en belangen structureel te behartigen, wanneer de leden van deze culturele gemeenschap zelf over de toegang tot het politieke domein beschikken om deze waarden te verdedigen. Een verdediging van gelijke toegang tot het democratisch proces is daarmee in ieders belang met het oog op de stabiliteit van een multiculturele staat.

Wanneer het democratisch recht echter onbegrensd aan ieder staatsburger toekomt, ligt immer het gevaar op de loer dat antidemocratische krachten binnen de samenleving hun democratische mogelijkheden aanwenden om de democratie van binnenuit te laten imploderen (Ekeli, 2012, pp 271-273). Een verweer tegen dit probleem volgt uit de theorie van de 'weerbare democratie' (Rijkema, 2015). Het bepleit de noodzaak van het zelfcorrigerend vermogen van een politieke gemeenschap. Te allen tijde moet die gemeenschap het vermogen behouden om beslissingen uit het verleden te herroepen. Paradoxaal genoeg kan deze zelfcorrectie enkel gegarandeerd worden wanneer de politieke gemeenschap het voor zichzelf onmogelijk maakt dit zelfcorrigerend vermogen aan te tasten. Dit houdt in dat zowel het democratisch bestel als de politieke rechten van ieder individueel lid van de gemeenschap die daarmee samengaan, onaantastbaar moeten zijn en ook niet gewijzigd mogen worden via een democratische route (Rijkema, 2015, pp 63-66). Zo kan gegarandeerd worden dat het democratisch mechanisme intact blijft en daarmee alle culturele minderheden hun mogelijkheden tot politieke invloed behouden. Om in een multiculturele samenleving, waarin de meningen omtrent het fundament van de democratie ver uit elkaar kunnen liggen, de democratische orde te kunnen verdedigen tegen antidemocratische stromingen moet echter ingegrepen kunnen worden in de politieke vrijheid van deze antidemocratische bewegingen. Individuen die tot antidemocratische groeperingen behoren of een antidemocratische ideologie voorstaan, moeten in hun capaciteit tot promotie van deze ideeën beperkt worden. Zo moet hen de mogelijkheid tot het bekleden van een uitvoerende of wetgevende politieke functie ontzegd worden, waardoor zij binnen een electorale democratie niet in aanmerking komen voor het passief kiesrecht. Dit alles om te voorkomen dat dergelijke bewegingen zich kunnen institutionaliseren en politieke macht uit kunnen oefenen, en zo het ideaal van de multiculturele democratie kunnen schaden. Antidemocratische groeperingen worden dus uitgesloten van activiteit binnen het politieke domein, maar iedere individuele burger behoudt wel het democratisch recht politieke steun te betuigen aan legale politieke groeperingen die zich binnen de democratische kaders begeven. Het recht op een uitvoerend politiek ambt kan dus ingeperkt worden, daar waar het recht tot politieke voorkeursuiting onaantastbaar blijft. Dit systeem brengt met zich mee dat de rechterlijke macht tot nauwkeurige toetsing van politieke bewegingen en uitspraken bewogen wordt. Doordat de rechter aan het beginsel van de 'onschendbare democratie' dient te toetsen of een politieke beweging binnen het democratisch kader handelt en propageert, bepaalt deze de grenzen van

wat in democratisch opzicht toelaatbaar is (Stone Sweet, 2000). Dit politiseert de positie van de rechter enigszins, aangezien deze uiteindelijk bepaalt wat als antidemocratisch gekwalificeerd mag worden, maar doet dat slechts in beperkte mate. De rechter toetst immers enkel aan de beginselen van de procedurele democratie, wat inhoudt dat hij enkel bewegingen en ideologieën die (bepaalde) burgers de toegang tot het democratische proces willen ontzeggen als antidemocratisch kan bestempelen.

Een actieve en krachtige verdediging van de democratie houdt in dat er voor de staat een grotere functie is weggelegd dan enkel de kaderstelling voor het politiek handelen binnen haar eigen grenzen, en het onder controle brengen van individuen en groeperingen die buiten de lijntjes kleuren. De staat zal alle culturele groeperingen die zij herbergt moeten verbinden aan de principes van een onaantastbare democratie, en zal elk van deze groepen naar die principes moeten cultiveren. Dit houdt in dat iedere culturele groep binnen dit model bekend moet geraken met de procedurele beginselen van een democratische orde. Cruciaal hiervoor is de inrichting van het onderwijs voor jonge generaties burgers. Iedere burger moet opgeleid worden met het principe van de onaantastbare democratie en van de onvervreembare politieke rechten van ieder individueel lid van de politieke gemeenschap (Darling-Hammond, 1996, p.5). Ieder individu moet geformeerd worden tot een staatsburger die kennis bezit van de betekenis van politieke rechten, kennis opbouwt rond de werking van democratie en de absolute grenzen van het politieke speelveld (Darling-Hammond, 1996, p.6). De democratische rechten zijn onvervreemdbaar, en moeten niet alleen verdedigd en bekrachtigd worden via de rechterlijke macht, maar ook via het onderwijs en de vorming van nieuwe generaties burgers. Zo kan de binding aan die procedurele democratische waarden bevorderd worden en kan dit de benodigde 'common ground' kweken binnen alle subculturen.

Deze actieve verdediging van de procedurele democratie gaat echter gepaard met een cultureel zo neutraal mogelijke opstelling van de staat. In een procedurele multiculturele democratie wordt geen directe verbintenis gelegd tussen een democratische orde en liberale waarden. Die liberale waarden zijn immers de uitingen van een culturele inrichting van de democratie (Jaggar, 1999, p.310), en het is juist deze intrinsieke culturele verbintenis binnen het republikeinse model die weggelaten dient te worden als men de culturele vrijheid en diversiteit van de democratie daadwerkelijk wil erkennen. Enkel het democratisch mechanisme is binnen de Procedural Multicultural Democracy volledig onvervreemdbaar. Op die manier wordt de democratie als staatsvorm sterk beschermd, maar wordt eveneens de ruimte gecreëerd voor verschillende culturele groepen om gelijkwaardig mee te doen aan het democratisch proces. De invulling van nationale feestdagen fungeert als een goed voorbeeld voor het onderscheid dat een multiculturele democratie hierin kan maken. In een democratie die door één cultuur wordt beheerst worden de feestdagen doorgaans bepaald op basis van de culturele of religieuze traditie van die dominante cultuur. In een multiculturele democratie met verschillende invloedrijke culturen, kan er echter groot onderling verschil in opvatting bestaan over de indeling van nationale

feestdagen (Morier-Genoud, 2000). Binnen de procedurele democratie doet men er in dat geval verstandig aan verschillende feestdagen toe te staan voor mensen die uit verschillende culturen afkomstig zijn of die verschillende religies aanhangen, omdat een dergelijk compromis onderlinge rust kan voortbrengen en de verschillende subculturen tevredenstelt met het beleid van de staat en de neutrale positie die zij ten aanzien van het vraagstuk inneemt (Morier-Genoud, 2000). Zo kunnen verschillende culturen hun plek vinden binnen dezelfde staat.

Voordelen

Het doel van dit essay is zoals gezegd niet om de democratiemodellen te classificeren en er een subjectief oordeel op los te laten. Wel analyseer ik de systematische impact van elk model en de gevolgen die dit kan hebben voor de stabiliteit van de staat. De procedurele democratie onderscheidt zich in een aantal opzichten van andere democratiemodellen en kan daarmee enkele theoretische voordelen opleveren met het oog op de stabiliteit van de staat:

- Procedural democracy biedt een objectieve fundering voor cultivatie van alle culturele groeperingen naar democratische principes. In het klassieke multiculturele model bezitten groeperingen de vrijheid om gebruik te maken van het democratisch recht, maar bestaat er geen verplichting zelf als zodanig aanhanger te zijn van het democratisch proces. Doordat binnen de Procedural Democracy geen mogelijkheid geboden wordt tot verkiesbaarheid op basis van antidemocratische ideeën, en antidemocratische groeperingen daarmee geen toegang kunnen krijgen tot de wetgevende en uitvoerende macht, wordt eenieder die wenst te beschikken over politieke invloed op de staat gedwongen de basisprincipes van de democratische orde te onderschrijven. De politieke rechten van alle burgers die de democratie respecteren worden zo intensief verdedigd (Rijkema, 2015). Doordat de democratische rechten van andere burgers erkend moeten worden, dwingt het ieder burger om zijn medeburgers als gelijkwaardige democratische machten te erkennen, en moet de bestrijding van politieke en maatschappelijke rivalen binnen het democratisch proces worden afgewerkt.
- Iedere culturele minderheid heeft gelijke toegang tot de politieke arena ten opzichte van de dominante cultuur en wordt niet beperkt door een staatsinrichting die de dominante of traditionele cultuur bevoordeelt. Dit zal de mogelijkheden tot politieke invloed voor minderheden vergroten en zo ook de binding tussen deze minderheden en de staat bevorderen. Wanneer culturele minderheden ervaren dat zij over een gelijke positie beschikken binnen de staat ten opzichte van de dominante cultuur, zij geen slachtoffer worden van discriminatie en zij niet gedwongen worden tot culturele assimilatie, maar vanuit de eigen waarden invloed uit kunnen oefenen op het democratisch proces, zal dit hun houding ten opzichte van de staat verbeteren en hen incentive geven tot inzet voor het algemeen belang van de staat (Hayward,

2011, p. 476). Het voorbeeld van Canada onderschrijft deze veronderstelling: deze staat, die uitgebreid multicultureel beleid voert, kent de hoogste percentages aan uitgebrachte stemmen en electorale kandidaatstellingen onder immigranten, ter wereld. Bovendien vallen de cijfers rond educatie en de arbeidsmarkt voor immigranten het meest positief uit in dit land. Ook onderzoek in Zwitserland laat zien dat de acceptatie en naturalisatie van immigranten leidt tot verbeterde integratie van migranten (Hainmueller, Hangartner & Pietrantuono, 2015). De acceptatie van de culturele diversiteit en de afstand die de staat in beginsel neemt van enige voorkeur ten opzichte van een van die culturen, leidt er zo toe dat immigranten zich makkelijker inpassen in de staat en actiever onderdeel uitmaken van de samenleving (Kymlicka, 2012, pp 10-11). Zo worden culturele minderheden aan de staat verbonden, hetgeen toenadering bevordert tussen de dominante cultuur en minderheden, en tussen minderheden onderling. De acceptatie van het multiculturalisme kan zelfs leiden tot een nieuwe gedeelde nationale identiteit (Kymlicka, 2012, p.11).

- De staat behoudt een neutrale positie ten opzichte van de verschillende culturele groepen binnen de samenleving, en is slechts gefundeerd op puur procedurele principes die de stabiliteit van het democratisch stelsel garanderen. Een dergelijke positionering van de staat ten opzichte van de bevolking zal niet enkel het vertrouwen in de staat onder minderheden doen groeien, maar zal ook de acceptatie van de multiculturele samenleving onder de dominante culturele groep bevorderen, zoals eveneens duidelijk wordt uit Canadese cijfers. Wanneer de staat haar beleid richt op gelijke toegang voor alle culturele eenheden en erkenning van de culturele diversiteit, erkent een groter percentage onder de dominante cultuur de democratische rechten van culturele minderheden (Kymlicka, 2012, p.11). De inrichting van de democratie blijft hierdoor beschikbaar voor beïnvloeding door verschillende culturele ideologieën. Doordat de politieke route daarmee aantrekkelijker wordt voor minderheden vermindert dit de kansen op rebelle tegen de staat (Kymlicka, 2012).

Bezwaren

Zoals ieder model kent ook de procedurele democratie haar kwetsbare punten. Ik zal mij hier richten op enkele potentiële problemen en kritiepunten die met het model van procedurele democratie gepaard gaan.

Zo kan bijvoorbeeld beargumenteerd worden dat het verzet tegen de democratische orde enkel zal worden versterkt onder antidemocraten wanneer hen geen enkele legale route geboden wordt om de eigen idealen na te streven (Kirshner, 2013). Eerder heb ik beargumenteerd dat een individu zijn of haar culturele identiteit en de bijbehorende waarden niet snel zal opgeven onder externe dwang. Een scepticus kan daarop inhaken door te benadrukken dat de *procedural multicultural democracy* als

systeem nog altijd geconfronteerd kan worden met stromingen die vijandig tegenover het democratisch model staan en die zich niet aan de democratische waarden wensen te binden. In het antwoord op deze vraag wijs ik allereerst op de vergelijking tussen procedural democracy, republican democracy en multicultural democracy. In republican democracy wordt niet enkel het democratisch mechanisme opgelegd aan antidemocraten, maar wordt hen door de vastgemetselde liberale waarden ook de mogelijkheid ontnomen om de eigen ideologie na te streven binnen het democratisch proces. In een multiculturele democratie wordt antidemocraten inderdaad minder in de weg gelegd, maar bezitten zij daarmee ook een vele malen sterkere politieke positie om die democratie daadwerkelijk te schaden. Procedural democracy biedt ten opzichte van democratisch onwillige groeperingen dus enige ruimte om mee te dingen naar politieke invloed, hetgeen hen wellicht positiever doet staan tegenover het staatsstelsel, maar beschermt de democratie anderzijds zodanig dat antidemocratische krachten haar nooit van binnenuit zullen kunnen ontmantelen, door antidemocraten geen toegang tot passief kiesrecht te verschaffen en antidemocratische ideologieën binnen de wetgevende en uitvoerende macht te verbieden. De procedurele staat legt dus minder waarden op aan haar burgers dan de republikeinse staat, waardoor het verzet tegen de staat zal minimaliseren, maar beschermt de democratie actiever dan een multiculturele staat.

Een ander potentieel bezwaar luidt dat deze theorie wel heel lichtvaardig met liberale waarden omspringt. Is het immers niet de combinatie geweest van een democratisch stelsel en liberale principes die de westerse democratieën zoveel politieke vrijheid en economische welvaart heeft verschaft (van den Berghe, 2002, p.436)? In reactie hierop wijs ik op de redenering dat liberale waarden niet volledig uit de procedurele democratie zullen verdwijnen, maar slechts onderhevig zullen worden aan interpretaties vanuit verschillende culturele hoeken. Om terug te komen op het voorbeeld van de Mohammed-cartoons: in een republikeinse democratie zouden deze onder de bescherming van de vrijheid van meningsuiting vallen, en daarmee niet bereikbaar zijn voor een bredere politieke discussie over de toelaatbaarheid van dergelijke cartoons (Levey & Modood, 2009). Binnen de procedurele democratie bestaat er ruimte voor het debat rond de belangen voor vrijheid van meningsuiting en tegen godslastering. Bepaalde republikeinse interpretaties of vormen van een liberaal waardenstelsel worden zo ontheiligd, en vrijgemaakt voor andere culturele of religieuze interpretaties. Op een dergelijke wijze kan de staat zo neutraal mogelijk ingericht worden, waardoor burgers met diverse achtergronden allen de kans hebben om de staat naar eigen inzichten mede in te richten, en invloed uit te oefenen op het ethische fundament waarop de staat bouwt (Bader, 1999, p. 614).

De procedurele democratie is erop gericht zoveel mogelijk culturele groepen binding te laten kweken met de staat. Maar critici kunnen erop wijzen dat door de enorme ruimte die het verschaft aan culturele groepen om de eigen waarden te verdedigen binnen de samenleving, er slechts een kakofonie aan culturen en deelbelangen zal ontstaan, die zich op geen enkele positieve wijze zal onderscheiden van een instabiele multiculturele democratie. In antwoord hierop geef ik toe dat echte toenadering en

verbinding uiteindelijk vanuit bevolkingsgroepen zelf moet ontstaan en niet door de staat opgelegd kan worden. De staat kan echter wel een setting creëren waarin die toenadering gestimuleerd wordt. De collectieve acceptatie van puur democratische beginselen kan een verbindend en homogeniserend effect genereren. Doordat alle culturele groepen binnen de staat zich scharen onder hetzelfde basisfundament, de neutrale ‘common ground’ die de democratische principes vormen, delen zij de loyaliteit voor deze beginselen en daarmee voor de staat. Deze gedeelde waarden bevorderen zo het gevoel van gemeenschap onder de verschillende culturen (Kymlicka, 2010, p.261). Hoewel alle culturele groepen de ruimte hebben elkaar politiek te bestrijden, moeten zij elkanders permanente democratische rechten erkennen en zich onderwerpen aan het onveranderlijke gegeven dat een gebrek aan onderlinge consensus ook de bewerkstelling van de eigen doelen in de weg staat.

Hoewel ik een poging doe tot uitbreiding van bestaande multiculturele democratiemodellen, pretendeer ik niet met dit model een waterdichte oplossing te hebben geboden voor alle problemen die een cultureel diverse politieke gemeenschap met zich mee kan brengen. Mensen zullen onderling verschillende opvattingen blijven onderhouden en in een multiculturele samenleving zullen deze opvattingen soms ver uiteen staan. Bovendien is er nog te weinig onderzoek gedaan naar de effecten van verschillende beleidsstrategieën op multicultureel gebied binnen democratieën om op elk multicultureel vraagstuk stellig een antwoord te bieden (Kymlicka, 2012). Uitgebreider onderzoek is dan ook nodig om de optimale inrichting van een multiculturele democratie nader te bepalen.

Conclusie

De multiculturele samenleving heeft politieke theoretici voor de uitdaging gesteld haar in harmonie te brengen met de democratische orde. In dit essay heb ik getracht een model te construeren en te verdedigen dat potentiële voordelen biedt ten opzichte van reeds bestaande modellen, en dat ruimte kan bieden aan een democratie die zichzelf rechtvaardigt en in stand houdt, maar ruimte laat aan alle verscheidene culturele groeperingen om met dezelfde middelen en vanuit een gelijke startpositie deel te nemen aan de inrichting van de staat. In mijn ogen is een dergelijke herformulering van de democratische orde nodig om te antwoorden aan de diversiteit aan culturen, gewoontes, en ethische waarden die zich opdoen binnen een multiculturele samenleving. Om een politieke gemeenschap te kweken is een gezamenlijke basis een vereiste, om zo een fundament te bewerkstelligen waar alle bevolkingsgroepen zich achter kunnen scharen. Deze ‘common ground’ wordt in de procedurele democratie gevonden in een onaantastbare democratische orde die in beginsel cultureel neutraal is. In deze waarden kunnen alle afzonderlijke culturele eenheden een overeenkomst vinden, die hen in staat stelt trouw te ontwikkelen aan de staat. Zo kan de stabiliteit van de multiculturele democratie bevorderd worden.

Bibliografie

- Bader, V. (1999). Religious Pluralism: Secularism or Priority for Democracy? *Political Theory*, 27(5), 597-633.
- Bauböck, R. (2001). Cherishing Diversity and Promoting Political Community. *Ethnicities*, 1(1), 109-115.
- Berent, M. (2010). The Ethnic Democracy Debate: How Unique is Israel? *Nations and Nationalism*, 16(4), 657-674.
- Bloemraad, I., Korteweg, A. & Yurdakul, G. (2008). Citizenship and Immigration: Multiculturalism, Assimilation, and Challenges to the Nation-State. *Annual Reviews*, 34(1), 153-179.
- Danel, A. (2009). A Methodological Critique of the Concept of Ethnic Democracy. *The Journal of Israeli History*, 28(1), 37-54.
- Darling-Hammond, L. (1996). The Right to Learn and the Advancement of Teaching: Research, Policy, and Practice for Democratic Education. *Educational Researcher*, 25(6), 5-17.
- Delanty, G. (1996). Beyond the Nation-State: National Identity and Citizenship in a Multicultural Society - A Response to Rex. *Sociological Research Online*, 1(3), 1-8.
- Delanty, G. (2011). Cultural Diversity, Democracy and the Prospects of Cosmopolitanism: a Theory of Cultural Encounters. *The British Journal of Sociology*, 62(4), 633-656.
- Dill, V. & Jirjahn, U. (2014). Ethnic Residential Segregation and Immigrants' Perceptions of Discrimination in West Germany. *Urban Studies*, 51(16), 3330-3347.
- Donders, Y. (2002). *Towards a Right to Cultural Identity?* Antwerpen: Intersentia.
- Ekeli, K.S. (2012). The Political Rights of Anti-Liberal-Democratic Groups. *Law and Philos* 31(3), pp. 69-297.
- Geling, G. J. (2015, 18 mei). *Waarom We Af Moeten van het Multiculturalisme*. Geraadpleegd op 8 mei 2018 van <https://www.nieuwwij.nl/nieuwwij-community/waarom-we-af-moeten-van-het-multiculturalisme/>
- Gülalp, H. (2013). Citizenship and Democracy Beyond the Nation-State? *Cultural Dynamics*, 25(1), 29-47.
- Hayward, C. R. (2011). What can Political Freedom mean in a Multicultural Democracy? On Deliberation, Difference, and Democratic Governance. *Political Theory*, 39(4), 468-497.
- Hainmueller, J., Hangartner, D. & Pietrantuono, G. (2015). Naturalization Fosters the Long-Term Political Integration of Immigrants. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 112(41), 12651-12656.
- Hudson, M. C. (1976). The Lebanese Crisis: The Limits of Consociational Democracy. *Journal of Palestine Studies*, 5(4), 109-122.
- Jagger, A. (1999). Multicultural Democracy. *The Journal of Political Philosophy*, 7(3), 308-329.
- Jupp, J. (2007). *From White Australia to Woomera: The Story of Australian Immigration*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Kirshner, A. (2013, 20 februari). Antidemocrats and the Right to Participate. Opgevraagd van <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2221694>
- Kymlicka, W. (2010). Testing the Liberal Multiculturalist Hypothesis: Normative Theories and Social Science Evidence. *Canadian Journal of Political Science*, 43(2), 257-271.
- Kymlicka, W. (2012). *Multiculturalism: Success, Failure and the Future*. Washington DC: Migration Policy Institute.
- Levey, G. B. & Modood, T. (2009). The Muhammad Cartoons and Multicultural Democracies. *Ethnicities*, 9(3), 427-447.
- Lijphart, A. (1969). Consociational Democracy. *World Politics*, 2 1(2), 207-225).
- Marable, M. (1993). Beyond Racial Identity Politics: Towards a Liberation Theory for Multicultural Democracy. *Race & Class*, 35(1), 113-130.
- Marri, A. R. (2003). Multicultural Democracy: Toward a better democracy. *Intercultural Education*, 14(3), 263-277.
- Morier-Genoud, E. (2000). The 1996 'Muslim Holidays' Affair: Religious Competition and State Mediation in Contemporary Mozambique. *Journal of Southern African Studies*, 26(3), 409-427.
- Patrick, M. (2002). Rights and Recognition Perspectives on Multicultural Democracy. *Ethnicities*, 2(1), 31-51.
- Peled, Y. (2008). The Viability of Ethnic Democracy: Jewish Citizens in Inter-War Poland and Palestinian Citizens in Israel. *Ethnic and Racial Studies*, 34(1), 83-102.
- Rijkema, B. (2015). *Weerbare Democratie: de Grenzen van Democratische Tolerantie*. (1e ed.) Amsterdam, Nederland: Nieuw Amsterdam Uitgevers.
- Smooha, S. (2002). Types of Democracy and Modes of Conflict Management in Ethnically Divided Societies. *Nations and Nationalism*, 8(4), 423-431.
- Smooha, S. (2009). The Model of Ethnic Democracy: Response to Danel. *Journal of Israeli History*, 28(1), 55-62.
- Smooha, S. (2018). How do Western Democracies Cope with the Challenge of Societal Diversity? *Nations and Nationalism*, 24(2), 215-236.
- Stepan, A., Linz, J. & Yadav, Y. (2010). The Rise of State-Nations. *Journal of Democracy*, 21(3), 50-68.
- Stone Sweet, A. (2000). *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*. Oxford : OUP Oxford.
- Van den Berghe, P. (2002). Multicultural Democracy: Can it Work? *Nations and Nationalism*, 8(4), 433-449.
- Warf, B. (2012). Nationalism, Cosmopolitanism and Geographical Imaginations. *The Geographical Review*, 102(3), 271-292.